

ТИРКЕМЕ

аспирант Жолдошалиева Наргиза Автандиловнанын 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча кандидаттык экзаменинин кошумча программасы

Кошумча программанын мазмуну

Программанын мазмуну жалпы этиштердин, анын ичинде абал этиштеринин семантикалык классификацияларына, абал этиштеринин метафоризациясына, абал категориясынын вербалдык жана бейвербалдык каражаттар аркылуу туюндурулушуна, абал маанисин туюндурууга катышкан жардамчы этиштердин көп функционалдуулугуна, этиштердин сүйлөмдүн семантикалык структурасында семантикалык компонент катары аткарган предикаттык кызматына, абал этиштеринин валенттүүлүгүнө байланышкан негизги маселелерди камтыйт. Этиш сөздөрдү маанилик жактан классификациялоонун татаалдыгы алардын көп аспекттүүлүгү, атап айтканда, семантикалык, функционалдык-синтаксистик, формалдык-грамматикалык, деривациялык, психолингвистикалык ж.б. аспектилери талдоого алынган.

Мындан тышкары тил илиминдеги лексема, семема, семантема өндүү бир катар борбордук түшүнүктөр жана абал категориясын туюндурууга катышкан грамматикалык каражаттар, фразеологизмдер, айрым паремиялык бирдиктер, метафоралар өндүү ар кандай тилдик каражаттардан тышкары, бейвербалдык компоненттер да конкреттүү тилдик иллюстрациялардын мисалында иликтенген. Ошону менен эле бирге изилдөө ишинде эврисемия, полифункционалдуулук, синсемантизм, десемантизация жана грамматикализация тилдик кубулуштарына байланыштуу айтылган пикир, көз караштар талданып, уңгу, туунду, кош сөздөргө ошондой эле алардын ар кандай грамматикалык формаларына уланып, абал категориясына байланышкан маанилерди туюндурууга катышкан жардамчы этиштер алгач десемантизацияга андан кийин грамматикализацияга кириптер болуп, натыйжада, алар негизги этиштер катышкан синтаксистик конструкциялардын курамында акырындап жардамчы этиштик функцияга өткөндүгүнө байланышкан пикирлер айтылган.

Сунушталган адабияттардын тизмеси:

1. Абдувалиев, И. Азыркы кыргыз тили. (Морфология) [Текст] / И. Абдувалиев Т. Садыков. – Бишкек: [б-сыз], 1997. – 150 б.

2. Арутюнова, Н. Д. Метафора и дискурс [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры / общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М., 1990. – С. 5–32.
3. Атакеева, А. А. Структурно-семантические особенности глаголов лексико-семантической группы чувства «любить» (на материале английского, немецкого и кыргызского языков) [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / А. А. Атакеева. – Бишкек, 2007. – 25 с.
4. Бабенко, Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке [Текст] / Л. Г. Бабенко. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 184 с.
5. Батманов, И. А. Грамматика киргизского языка [Текст]: в 3-х вып. / И. А. Батманов. – Фрунзе; Казань: Киргосиздат, 1940. – Вып. 3: Типы отглагольных образований и их функции. – 71 с.
6. Болганбаев, А. Лексикология казахского языка [Текст] / А. Болганбаев. – 2-е изд., испр. и доп. – Алма-Ата: [б. и.], 1988. – 147 с.
7. Васильев, Л. М. Семантические классы глаголов чувства, мысли и речи [Текст] / Л. М. Васильев // Очерки по семантике русского глагола. – Уфа, 1971. – С. 213–266.
8. Вежбицкая, А. Сравнение – градация – метафора [Текст] / А. Вежбицкая // Теория метафоры / общ. ред. Н. Д. Арутюновой, М. А. Журиной. – М., 1990. – С. 133–152.
9. Виноградов, В. В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове) [Текст]: учеб. пособие для вузов / В. В. Виноградов; [отв. ред. Г. А. Золотова]. – 3-е изд., испр. – М.: Высш. шк., 1986. – 640 с.
10. Гак, В. Г. Семантическая структура слова как компонент семантической структуры высказывания [Текст] / В. Г. Гак // Семантическая структура слова. Психолингвистические исследования. – М., 1971. – С. 78–96.
11. Гайсина, Р. М. Общая характеристика семантического поля глаголов ощущения [Текст] / Р. М. Гайсина // Исследования по семантике: межвуз. науч. сб. – Уфа, 1975.
12. Гумбольдт, В. фон. Избранные труды по языкознанию [Текст] / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
13. Дмитриев, Н. К. Строй тюркских языков [Текст] / Н. К. Дмитриев. – М.: Изд-во вост. лит., 1962. – 607 с.
14. Жамшитова, Г. Ж. Глагольные фразеологизмы кыргызского и русского языков и их лексикографическое описание [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Г. Ж. Жамшитова. – Бишкек, 2000. – 20 с.

15. Ибрагимова, Т. Г. Кыргыз тилиндеги эки тутумдуу жалаң сүйлөмдөрдүн семантикалык структурасы [Текст]: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Т. Г. Ибрагимова. – Бишкек, 2017. – 154 б.
16. Кулиев, Г. К. Семантика глагола в тюркских языках [Текст] / Г. К. Кулиев. – Баку Элм, 1998. – 205 с.
17. Маразыков, Т. С. Унчукпоо тибиндеги тексттин табияты [Текст] / Т. С. Маразыков // Кыргыз тили жана адабияты. – 2004. – № 7. – 11-б.
18. Медведева, С. Н. Метафорические проекции глагола в английском языке [Текст] / С. Н. Медведева // Актуальные проблемы современной лингвистики. – СПб., 2019. – С. 54–61.
19. Мусаев, С. Ж. Структурно-функциональные типы и семантика причастных конструкций в киргизском языке [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.06 / С. Ж. Мусаев. – М., 1983. – 20 с.
20. Мусаев, С. Ж. Вопросы теоретического синтаксиса кыргызского языка [Текст] / С. Ж. Мусаев. – Бишкек: Илим, 2014. – 160 с.
21. Мусурманова, Г. С. Глаголы ощущения в русском и кыргызском языках [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.22 / Г. С. Мусурманова. – Худжанд, 2005. – 27 с.
22. Назаров, А. П. Фразеологизмдердин экспрессивдүүлүгүнүн көркөм негизи [Текст] / А. П. Назаров // Эл агартуу. – Бишкек, 1984. – № 5. – 45–49-б.
23. Найманова, Ч. К. Валентность и сочетаемость частей речи в разносистемных языках (на материале английского, кыргызского и русского языков) [Текст] / Ч. К. Найманова. – Бишкек: [б. и.], 2004. – 182 с.
24. Орузбаева, Б. О. Формы прошедшего времени в киргизском языке [Текст] / Б. О. Орузбаева. – Фрунзе: Изд-во АН КиргССР, 1955. – 62 с.
25. Осмонова, Ж. Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү [Текст] / Ж. Осмонова, К. Конкобаев, Ш. Жапаров. – Бишкек: КТМУ, 2001. – 519 б.
26. Салчак, А. Я. Лексико-семантическая группа глаголов поведения в тувинском языке: в сопоставительном аспекте [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / А. Я. Салчак. – Новосибирск, 2005. – 22 с.
27. Семантические классы русских глаголов [Текст]: межвуз. сб. науч. тр. / Урал. гос. ун-т. – Свердловск: УрГУ, 1982. – 152 с.
28. Семёнова, Ж. А. Глаголы движения в современном кыргызском языке (лексико-семантический анализ) [Текст] / Ж. А. Семёнова. – Бишкек: [б. и.], 2011. – 124 с.

29. Чугунекова, А. Н. Глаголы состояния как функционально-семантический класс слов хакасского языка [Текст] / А. Н. Чугунекова // Мир науки, культуры, образования. – 2010. – № 2 (21). – С. 213–216.
30. Чыманова, Ж. Ж. Структурносемантические особенности глаголов речи в английском и кыргызском языках [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Ж. Ж. Чыманова. – Бишкек, 2009. – 23 с.

Кандидаттык экзамендин кошумча программасынын суроолору:

1. Этиштердин семантика-функционалдык табияты.
2. Этиштердин семантикалык классификациясы жана аларды классификациялоонун принциптери.
3. Динамикалык же активдүү этиштер.
4. Статикалык же пассивдүү этиштер.
5. Этиштердин синтагматикалык аспектиси.
6. тил илиминде этиштердин изилдениш тарыхы (В. фон Гумбольдт, А.А. Потебнянын, С.Д.Кацнельсон, Г.Г.Сильницкий, Л.М. Васильев).
7. Тил илиминде лексема, семема, семантема түшүнүктөрү.
8. Семантикалык синтаксистин да изилдөө объектиси – сүйлөм.
9. Кыргыз тил илиминде этиштин изилденишинин кыскача тарыхы (К. Тыныстанов, К.Дыйканов, Б.О.Орузбаева, С.Давлетов, С.Кудайбергенев А. Турсунов, И. Абдувалиев).
10. Кыргыз тилинде этиштин семантикалык маселелери.
11. Абал этиштери жана алардын классификациясы
12. Абал категориясы.
13. Абал категориясын туюндурган бейвербалдык жана вербалдык
14. Абал этиштеринин метафоризациясы жана десемантизациясы.
15. Жардамчы этиштердин десемантизациясы жана грамматикализациясы.
16. Этиштик фразеологизмдер.
17. Адамдын психоло-эмоционалдык абалын туюндурган бейвербалдык каражаттар.
18. Валенттүүлүк жана анын типтери
19. Социалдык абалды, процесстерди туюндурган абал этиштери
20. Бейвербалдык каражаттарды топторго бөлүштүрүү.

Кафедра багчысы,
ф.и.д., проф.

[Handwritten signature]

А.У. Акынбекова

*Көпөтүлүк жана бейвербалдык каражаттардын тасмалашуусу.
КРБ бөлүмү: Кудайберген Н.Т. Орузбаева*